

UNIVERSITY OF OSLO

Hva vil vi med doktorgradsutdanning i Norge? Internasjonale og nasjonale perspektiver

Bjørn Stensaker

Hva er hovedpunkter i kritikken mot doktorgradsutdanning internasjonalt

- For snever og spesialisert utdanning
- Manglende fokus på generiske ferdigheter
- Frakoplet undervisning og manglende erfaring med undervisning
- For lang tid på fullføring, og for mye frafall
- Vansker med overgang fra utdanning til arbeidsmarked
- Uklar struktur på utdanningen, mangel på gjennomsiktighet i rekruttering, oppfølging og kvalitetssikring av utdanningen

Ulike former for dr.gradsutdanning internasjonalt

- En forskningsorientert grad – utdanne neste generasjon professorer
 - «Fast track PhD» en variant hvor man begynner på PhD løpet etter en BA grad
- En profesjonsorientert grad – knyttet til spesifikke sektorbehov innen økonomi, utdanning, helse, sosialt arbeid, etc. Fremvekst av «Third space professionals»...
- En praksisbasert grad – knyttet til konkrete og mer anvendte problemer i bedrifter og ulike organisasjoner (næringslivs-PhD)
- Ulike PhD løp kjennetegnet av internasjonalt samarbeid (joint PhDs, Double degrees, etc.)
- I Norge (og i andre land) ser vi at elementer fra de ulike formene for dr.gradsutdanning smelter sammen – mer kurs, mer struktur, mer vekt på generiske ferdigheter, etc. (Cardoso et al. 2021, Coates et al. 2020, Taylor, 2023, McKenna & van Schalkwyk, 2024)

Hva kjennetegner utviklingen av dr.gradsutdanning i Norge? (1)

- En utdanning som skal ivareta ulike behov:
 - Rekrutterings- og kunnskapsbehov knyttet til ulike fagfelt (vi utdannet færre enn andre nordiske land)
 - Økonomisk utvikling (på hvilke felt finner vi det største antallet kandidater...)
 - Regional og institusjonell utvikling – PhD-utdanning/dr.grader som et viktig kriterium for universitetsstatus
 - Sterk vekst i kandidater fra ca 400 i 1990 til 1850 i 2024. Økonomisk utgjør dette ca 9 milliarder NOK (St.meld 14 – 2024-25)
- Stor vekt på internasjonalisering som et virkemiddel for kvalitet
 - Bygge nettverk, få tilbakemeldinger, sårbare lokale fagmiljøer,
- En tidlig evaluering av norsk doktorgradsutdanninger påpekte at studentene var for gamle, avhandlingene for lange, og at miljøene for små – og at det følgelig trengs forskerskoler til å «bygge landet» (NFR, 2002)

Hva kjennetegner utviklingen av dr.gradsutdanning i Norge? (2)

- En senere evaluering (NIFU, 2012) konkluderte med at norsk PhD utdanning hadde «high quality, is well funded, well organized, and provide good working and learning conditions»
 - Utfordringer knyttet til veiledning (kapasitet/kvalitet), «overlesset» PhD utdanning, relevans, overgang utdanning - arbeid
- For å løse utfordringer med kritisk masse har man siden 2008 (NFR) satset på utviklingen av nasjonale forskerskoler hvor læresteder går sammen om å tilby kurs, veiledning, og et faglig fellesskap.
 - En evaluering av disse satsingene (NIFU, 2018) viser at aktiviteten i skolene har høy kvalitet, men at de ikke har bidratt til mer gjennomstrømning, at de kanskje er mer nasjonale enn bidrar til internasjonalisering (f eks samforfatterskap), og at det kanskje trengs nytenkning om innretningen på forskerskolene

Hva kjennetegner utviklingen av dr.gradsutdanning i Norge? (3)

- I dag er fullføringstid er fremdeles et problem – i snitt fullfører 65 prosent innen 6 år etter oppstart, og 20 prosent har ikke gjennomført etter 10 år (St.meld. 14. 2024-25)
 - Veksten i antall PhD har ikke forverret fullføringstid, og endringer i organisering og design (artikkelbaserte avhandlinger) har heller ikke hatt dramatisk effekt på gjennomføring
 - Humaniora forbedret seg mest de siste 25 år..
- 40 prosent er utenlandske statsborgere – andelen er høyere i teknologifag der 2 av 3 er utenlandske
 - Nye bekymringer knyttet til sikkerhet, geopolitiske spenninger, og om de vi utdanner blir i Norge
- 70 prosent arbeider utenfor academia etter endt dr.grad – men alle med PhD får seg stort seg jobb raskt

Hvor går veien videre? (1)

EU vil sannsynligvis fremdeles utgjøre en viktig veiviser for prioriteringer i doktorgradsutdanningene i Norge

- Draghi rapporten har fått gjennomslag for at koplingen mellom forskning, industri og innovasjon må styrkes
 - Sannsynlig vekst innen «industrial PhDs» i Europa og i Norge – men hvem skal finansiere en slik vekst?
- Mer tverrfaglig og interdisiplinær PhD utdanning er også sannsynlig, koplet til samfunnsutfordringer, klima, bærekraft, sikkerhet, etc.
 - Det utvikles flere tverrfaglige forskerskoler, og det skapes en kritisk masse knyttet til ulike utfordringer, men vår interne organisering i akademia er lite orientert mot tverrfaglighet – vi ansatter gjerne ut fra interne disiplinkriterier

Hvor går veien videre? (2)

Det stilles stadig større forventninger til innholdet i doktorgradsutdanningen – både faglig og knyttet til generiske ferdigheter

- «CoARA-prosessen» - hvordan bør vi evaluere akademiske kvalifikasjoner i Europa – kan skape nye utfordringer for doktorgradskandidatene
 - «Overlessing» av elementer i utdanningen (undervisning, innovasjon, ledelse, formidling, entreprenørskap...)
 - Suksessen til CoARA handler om hvorvidt det er lærestedene eller PhD kandidatene som tar ansvaret for kompetanseutviklingsprosessen – Kanskje trenger vi å tenke mer helhetlig om karriereutvikling..?
 - Hvis 70 prosent av kandidatene jobber utenfor akademien – bør ikke det også ha konsekvenser for innholdet i utdanningene? Er vi fremdeles for «forskningsorienterte»?

Hvor går veien videre? (3)

Fokuset på sikkerhet og nasjonale behov kan skape usikkerhet rundt den internasjonale dimensjonen i forskerutdanningen – og ha betydelige kvalitetsimplikasjoner

- Mobile PhD studenter øker egen forskningsproduktivitet, har mer samforfatterskap og siteres mer enn de som ikke reiser ut, men kun 24 prosent av alle PhD kandidater i OECD området er mobile (Li et al. 2025, OECD, 2020)
- Grad av internasjonalisering handler imidlertid også om nettverk og omdømme, og er skjevt fordelt i sektoren (Lee & Stensaker, 2021)
 - Hvordan bygge allianser og partnerskap som kan styrke hele sektoren (Europeiske allianser er kanskje et sted å begynne..?)
 - Kvinner er mindre mobile menn (Kwiek, 2016; Kwiek & Roszka, 2021)

Hvor går veien videre? (4)

Har lærestedene nok oppmerksomhet knyttet til organisering, oppfølging og styring av doktorgradsutdanningene? Formelt skal dr. gradsutdanningen være en del av kvalitetssikringssystemet ved alle norske læresteder – men i hvor stor grad tas dette ansvaret?

- Mange læresteder har forbedret rutiner rundt opptak, innført midtveisevalueringer, årlige sjekkpunkter, sluttlesning – men veiledningsrelasjonen er fremdeles en kritisk og usikker faktor
- Er nasjonale forskerskoler alltid svaret på «kritisk masse» utfordringene? Kanskje er det på tide å tenke nytt om organisering internt ved lærestedene (graduate schools...?)

Noen avsluttende refleksjoner

- Historisk sett mange og ulike interesser knyttet til doktorgradsutdanning
 - Vil vi se argumenter for større grad av diversifisering av doktorgradsutdanningene også i Norge?
- I den nye geopolitiske og økonomiske situasjonen kan det oppstå nye spenninger mellom nasjonale behov og lærestedsbehov
 - Bygging av lærestedsprofiler vs. nasjonale prioriteringer
 - Enda sterkere nasjonal styring av kompetansebehov?
 - Vekst vs sikkerhet?

Litteratur

- Cardoso, S., Santos, S., Diogo, S. & Soares, D. (2021) The transformation of doctoral education: a systematic literature review. *Higher Education*, 84: 885-908.
- Coates, H., Croucher, G., Weerakkody, U. et al (2020). An education design architecture for the future Australian doctorate. *Higher Education* 79, 79–94.
- Horta, H., Birolini, S., Cattaneo, M., Shen, W. & Paleari, S. (2021). Research network propagation: The impact of PhD students' temporary international mobility. *Quantitative Science Studies*, 2 (1): 129–154
- Kwiek, M. (2016) The European research elite: a cross-national study of highly productive academics across 11 European systems. *Higher Education*, 71(3): 379-397.
- Kwiek, M. & Roszka, W. (2021) Gender disparities in international research collaboration: a study of 25.000 university professors. *Journal of Economic Surveys*, 35(5): 1344-380.
- Lee, J.J., Stensaker, B. (2021) Research on internationalisation and globalisation in higher education—Reflections on historical paths, current perspectives and future possibilities. *Eur J Educ.* 2021; 56: 157–168.
- Li, L., Divaker, R. & Fernandez, F. (2025) Internationalizing doctoral education: Examining the relationship between international engagement opportunities and research production. *Minerva*,
- McKenna, S. & van Schalkwyk, S. (2024) A scoping review of the changing landscape of doctoral education. *Compare: A Journal of Comparative and international Education*. 54(6): 984-1001.
- Taylor, S. (2023) The changing landscape of doctoral education: A framework for analysis and introduction to the special issue. *Innovation in Education and Teaching International*, 60(5): 606-622.